

ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑ: ΕΝΑ ΑΔΙΟΡΑΤΟ ΧΑΣΜΑ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

The Apotheosis of War
Vasily Vereshchagin
Date: 1871

(1ο μέρος: Μπορεί το συμφέρον να διατηρήσει τη λογική για πάντα;)

(2ο μέρος : Η απληστία του συμφέροντος)

Στην εποχή μας ζούμε ήδη καταστάσεις που ο κόσμος για δεκαετίες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε ξεχάσει και φανταζόταν ότι τις είχε αφήσει πίσω του οριστικά. Αυτό, κατά τη γνώμη πολλών, ήταν ένα πρωτόγονο παρελθόν που και μόνον η αλλαγή του αιώνα εγγυόταν ότι είχε αφεθεί ανεπιστρεπτί πίσω. Αλλά, δυστυχώς, αυτό δεν ήταν η αλήθεια. Όμοιες αιτίες παράγουν παραπλήσια ή ανάλογα αποτελέσματα. Τόσο απλό είναι. Και οι αιτίες δεν είναι μόνο στο πεδίο των φαινομένων (π.χ. οικονομικές κρίσεις) αλλά κυρίως στο πεδίο της συνείδησης, δηλαδή του τρόπου που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος τον κόσμο και την εγκόσμια ύπαρξή του.

Τι έχει, λοιπόν, παραμείνει από το παρελθόν:

Οι εξουσίες εξακολουθούν να έχουν ισχυρή και παράλογη επιθυμία

για κυριαρχία μέχρι του σημείου να ρισκάρουν τη ζωή των ανθρώπων για χάρη των δικών τους φαντασιώσεων.

Ο μέσος άνθρωπος εξακολουθεί να έχει σαν κύριο όραμα της ζωής του τον εφησυχασμό, το να κλείσει έξω από την ατομική σφαίρα ενδιαφέροντός του τους άλλους με τα προβλήματά τους. Να διάγει τη ζωή του όσο το δυνατόν «καλύτερα» μέχρι τον θάνατό του. Ακόμη και τα καλύτερα μέρη του εαυτού του τα χρησιμοποιεί για να εξυπηρετήσει αυτό σαν τελικό σκοπό. Έτσι εύκολα ξεφουσκώνουν τα όνειρα και τα οράματα στον καιρό της ειρήνης.

Αυτές είναι οι δύο συμπληρωματικές όψεις του ολοκληρωτισμού, γιατί και στις δύο λειτουργεί ο αποκλεισμός των άλλων. Μόνο που στην πρώτη περίπτωση, ο ολοκληρωτισμός έχει ενεργητική μορφή, ενώ στη δεύτερη παθητική. Αλλά η ζωή δεν πρόκειται να μας αφήσει ήσυχους όπως επιθυμούμε. Θα μας φέρνει συνεχώς και αδιαλείπτως μπροστά στα τρομακτικά γεγονότα του πρόωρου και βίαιου θανάτου, του πολέμου, της πείνας, της δυστυχίας. Με λίγα λόγια η αναπόδραστη ανάγκη θα μας εξαναγκάζει σαν είδος να ζούμε επαναλαμβανόμενα τη δυστυχία μέχρι να κατανοήσουμε και να αλλάξουμε τα αίτια που την προκαλούν.

Και στις δύο αυτές καταστάσεις της συνείδησης, αυτό που κυριαρχεί σαν ατομικό ή συλλογικό νόημα είναι το συμφέρον. Στο πεδίο των διεθνών σχέσεων το συμφέρον (ατομικό και συλλογικό) είναι η κεντρική έννοια γύρω από την οποία εκτυλίσσονται τα διεθνή γεγονότα. Ακόμη όμως χειρότερο είναι το γεγονός ότι το συμφέρον έχει ταυτιστεί με το δικαίωμα. Είναι όμως όμοια ή μήπως όχι; Πιστεύω ότι δεν ταυτίζονται. Η εννοιολογική τους διαφορά είναι τεράστια. Το δικαίωμα είναι συναφές με την αξία και το νόημα της ύπαρξης που όμως πρέπει να εκφραστεί και στο έχειν, ενώ το συμφέρον είναι συναφές με την απλή επιθυμία για επέκταση στο έχειν και εξαντλείται σε αυτό.

Μερικές φορές τα προβλήματα που προκύπτουν δεν έχουν εύκολη λύση ή, ίσως, δεν έχουν και καμμία λύση – τουλάχιστον στο παρόν. Για παράδειγμα, οι χώρες που έχουν προηγμένες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλεύονται τις φυσικές

πηγές, όπως είναι οι ρέοντες ποταμοί. Αλλά τι θα γίνει με τις χώρες που αρχίζουν αργότερα να αποκτούν αυτές τις τεχνολογίες, τότε που οι πρώτες θα έχουν ήδη δομήσει έναν τρόπο ζωής και πολιτισμό βασισμένους στους επαρκείς φυσικούς πόρους; Δεν είναι αληθινό δικαίωμα το να ζει κανείς, ενώ την ίδια στιγμή ο άλλος θα πεθαίνει, μόνο και μόνο επειδή ο πρώτος προηγήθηκε τεχνολογικά, αλλά, από το άλλο μέρος, ούτε η βίαιη ανατροπή της ζωής κάποιου είναι σωστή, επειδή ο δεύτερος άργησε να συντονιστεί με τις σύγχρονες ανακαλύψεις. Καταλαβαίνει κανείς πόση καλή θέληση πρέπει να διαθέτει κάποιος για να λύσει τέτοια προβλήματα και να πορευτεί στο μέλλον με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Και δεν μιλάω καν για τα μεγάλα συμφέροντα που μπορεί να εμπλέκονται σε διάφορες περιπτώσεις και να περιπλέκουν ακόμη περισσότερο τα πράγματα. Φυσικά, ο άπληστος και ανεξέλεγκτος τρόπος που έχει αναπτυχθεί και λειτουργεί η οικονομία παγκόσμια καθιστά ακόμη δυσκολότερη την επίλυση των προβλημάτων – για να μην πω αδύνατη.

Οπότε τι πρέπει να γίνει σαν πρώτο βήμα; Θα έλεγα ότι ένα βήμα είναι η μείωση της περιττότητας στον τρόπο ζωής που καταστρέφει άτομα και συλλογικότητες ακόμη και αν δεν υπήρχαν οι άλλοι. Το ζήτημα οξύνεται με την αλματώδη αύξηση του πληθυσμού, που μικραίνει όλο και περισσότερο το μερίδιο που αντιστοιχεί στον καθένα από τον πλούτο της γης. Να τονίσω βέβαια, όπως και σε προηγούμενο άρθρο μου, ότι για τον υπερπληθυσμό δεν θέτω ως κριτήριο το καταγέλαστο όριο των 500 εκατομμυρίων ανθρώπων! Αναφέρθηκα στο ζήτημα αυτό στο άρθρο μου για το βιβλίο του Κ. Σβαμπ “Η μεγάλη επανεκκίνηση”.

Φυσικά, σημαντικό μέρος της ασυνεννοησίας έγκειται στις εθνικές πολιτικές όλων των χωρών, στις πολιτικές και οικονομικές ελίτ που καθορίζουν αυτές τις πολιτικές. Αυτές οι πολιτικές είναι σχεδόν πάντοτε άπληστες και ενίοτε μη εθνικές. Και η απληστία μπορεί να πάρει είτε εθνική είτε υπερεθνική μορφή. Καμμία διαφορά δεν υπάρχει ανάμεσά τους, αλλάζουν μόνον τα μέσα και η εμβέλεια της επιδιωκόμενης επιρροής. Θα δώσω ένα παράδειγμα για να γίνει κατανοητή αυτή η σκέψη. Ο ναζισμός

προέβαλε το γερμανικό έθνος-φυλή ως αυτό που έπρεπε να κυριαρχήσει στον κόσμο, ενώ ο Νίτσε δεν προέβαλε κάποια συλλογικότητα ως κυρίαρχη, αλλά τα ξεχωριστά εκείνα άτομα που είναι άξια να υποδουλώσουν τους πολλούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Μπορεί να διαλέξει κανείς ό,τι του αρέσει και να του δώσει όποιο όνομα του αρέσει. Η υποκείμενη όμως αλήθεια είναι ότι ο ολοκληρωτισμός μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Αλλά και το αντίθετό του ομοίως. Γι' αυτό είναι απόλυτα αναγκαίο να ασχοληθούμε με τον κόσμο των εννοιών.

Ας έλθουμε όμως στο συμφέρον. Στη μεν ατομική ζωή, παράλληλα με το ατομικό συμφέρον, λειτουργούν και οι ηθικές αξίες, αλλά στο διεθνές πεδίο κυριαρχεί το συμφέρον ως έννοια και τείνει να ταυτιστεί με το δικαίωμα και το ορθό. Ξεκινάει με το εθνικό συμφέρον (όπου κάθε επέκταση θεωρείται συμφέρουσα για κάποιον λαό, αδιαφορώντας για τις συνέπειες επί των άλλων) και καταλήγει στο ότι το πεδίο των διεθνών σχέσεων είναι ένα πεδίο χαοτικό όπου λειτουργεί μόνο η δύναμη. Αυτό είναι βέβαια αληθινό, αλλά μόνον επειδή οι άνθρωποι το θέλουν έτσι. Όμως το θέμα του άρθρου αφορά το κατά πόσον μπορεί το συμφέρον να λειτουργεί βάσει μιας κάποιας λογικής. Δηλαδή, κατά πόσον το συμφέρον μπορεί να υποταχθεί σε ορισμένους περιορισμούς προκειμένου να διατηρηθούν εν ζωή οι φορείς του.

Σήμερα, λοιπόν, αντικρύζουμε ένα χαοτικό διεθνές περιβάλλον (για πολλοστή φορά στην ιστορία) και όλοι αναρωτιούνται πώς είναι δυνατόν να χάνεται τόσο ολοκληρωτικά η λογική από τους σχεδιασμούς των εμπλεκόμενων, μεγάλων και μικρών παικτών. Πιστεύω ότι αυτό είναι καθαρά ψυχολογικό χαρακτηριστικό, που εμπεριέχει τα ίχνη του βασικού κινήτρου για κυριαρχία ή, μάλλον, του κινήτρου που υπερισχύει μέσα στον άνθρωπο (μια και υπάρχει πλήθος αντιφατικών κινήτρων). Κυρίως, βέβαια, αυτό ισχύει για τους ισχυρούς παίκτες που έχουν βάσιμη ελπίδα να ασκήσουν κυριαρχία επί των άλλων.

(Συνεχίζεται)

7/3/22

Ιωάννα Μουτσοπουλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

εικόνα: Wikiart.org